

Видання присвячене
115-й річниці Одеської національної академії харчових технологій
та 5-й річниці Навчально-наукового інституту прикладної економіки
та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна

АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеська національна академія харчових технологій
НАУКОВА ШКОЛА
«Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної
безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності»

АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ МІНЛИВОГО СВІТУ

*Матеріали
наукового симпозіуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

За редакцією **О. І. Павлова**

Одеса
«Астропринт»
2017

A28 **Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу : матеріали наукового симпозиуму з міжнародною участю (19 травня 2017 р., м. Одеса) / Наукова школа «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» ; за ред. О. І. Павлова ; Одеська національна академія харчових технологій. — Одеса : Астропринт, 2017. — 232 с.**
ISBN 978–966–927–252–2

У збірнику подано тексти доповідей учасників наукового симпозиуму, які представляють науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади України та зарубіжних країн. У них обґрунтовано теоретичні та методологічні засади, інструменти, механізми та напрями стратегічного управління сталим та безпечним розвитком підприємств харчової промисловості в умовах мінливого середовища господарювання.

Видання розраховане на наукових співробітників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, економістів, менеджерів, маркетингологів та інших фахівців галузі харчової промисловості.

УДК 338.439(063)

ISBN 978–966–927–252–2

© Одеська національна академія
харчових технологій, 2017

Павлов О. І.
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО 11

Тематичний напрям 1
**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Андрєєва Н. М., Зінковська Д. В.
Маркетингова діагностика експортного потенціалу
підприємств агропродовольчої сфери як інструмент
прийняття стратегічних рішень 13

Антоненко М. Н.
Новая политическая идеология эволюции предприятий
АПК Беларуси 18

Дідух С. М.
Основні принципи і напрями розвитку агропродовольчої
сфери України 23

Коваленко О. В.
Щодо стратегічних пріоритетів державної продовольчої
політики в умовах сьогочасних викликів 26

Крисанов Д. Ф.
Теоретичні засади і прикладні аспекти формування
європейської моделі харчової безпеки в аграрному секторі
економіки України 30

Кулаковська Т. А.
Системний підхід до регулювання сталого та збалансованого
розвитку агропродовольчої сфери України 47

Пармакли Д. М., Дудогло Т. Д.
Примеры графического метода исследований в экономике ... 52

Павлов О. І.

Стратегія інноваційного розвитку підприємства
як інструмент його адаптації до мінливих умов
господарювання 129

Савенко І. І.

Біопаливо як джерело зниження енергетичної залежності
України 134

Стрікаленко Т. В., Ляпіна О. В., Берегова О. М.

Водна криза: технологічні інновації та перспективи
їх впровадження 139

Терещенко С. І.

Інтелектуалізація систем менеджменту для забезпечення
високого рівня конкурентоспроможності підприємства 144

Яблонська Н. В.

Проблеми підвищення ефективності функціонування
виноробної галузі України 149

Тематичний напрям 7

**ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Вербицька Г. Л.

Обґрунтування ефективності інвестиційних проєктів
підприємств харчової промисловості в умовах міжнародних
економічних відносин 153

Дем'янишина О. А.

Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення
інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств харчової
промисловості 157

Лагодієнко В. В.

Особливості інвестиційного забезпечення інноваційної
діяльності в харчовій промисловості 162

Петков О. І.

Інвестиційний клімат України: сучасний стан
та перспективи 166

Стадницький Ю. І.

Підприємства харчової промисловості у матриці
класифікації благ за чинниками розміщення виробництва . . . 170

Тематичний напрям 8

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Антонюк О. П., Антонюк П. О.

Аналіз напрямів інтеграції харчових виробництв у світовий
ринок 178

Великий П. П., Бочарова Е. В.

Обмен потребительскими благами между сельскими
жителями и мигрантами 185

Гамма Т. М.

Організаційні аспекти формування системи управління
інтегрованими системами безпеки в харчовій
промисловості 190

Мініна В. О., Федорова Т. С.

Оцінка оптимальної структури капіталу МНП S. А.
(ПАТ «Миронівський хлібопродукт») 193

Седікова І. О.

Напрями розвитку вертикально інтегрованих структур
ринку зерна 197

Шешеловський М. І.

Перспективи розвитку агропромислової інтеграції 201

Юрченко Н. С.

Актуальні напрями підвищення ефективності виробництва
і реалізації молока та молочної продукції України 203

Тематичний напрям 9

**АДАПТИВНИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ
ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ
В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Газуда Л. М., Газуда М. В.

Ґрунтово-кліматичні умови ведення сільського
господарства регіону 206

Гуменюк А. В., Школенко О. Б.

Економічна ефективність розвитку екологічно чистої
продукції в харчовій промисловості України 212

Іртищева І. О.

Еколого-економічні проблеми використання води
в харчовій промисловості 215

Мартинюк О. М.

Адаптивний механізм екологізації інноваційної діяльності
підприємств агропродовольчої сфери України: стратегічні
та проблемні питання впровадження 218

Меглей В. І.

Екологічні складові якості агропродовольчої продукції 222

Щурик М. В.

Екологічні пріоритети підприємств харчової промисловості
в агропромисловому комплексі 226

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні друзі!

Проведення нашого наукового симпозіуму співпало у часі зі знаменними подіями — 115-ю річницею Одеської національної академії харчових технологій та п'ятиріччям з утворення Навчально-наукового інституту прикладної економіки та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна (ННІПЕтаМ) й наукової школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності».

За останні п'ять років в рамках тематики наукової школи підготовлено та захищено 4 докторських (2 було підготовлено на кафедрі економіки промисловості, а захищено на створеній на її базі кафедрі управління бізнесом; по 1 — на кафедрах менеджменту і логістики та маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 17 кандидатських (по 5 — на кафедрах економіки промисловості, менеджменту і логістики, обліку і аудиту, 2 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) дисертацій. За участю викладачів, докторантів, аспірантів, студентів академії, вітчизняних та зарубіжних науковців видано 16 колективних (6 — на кафедрі менеджменту і логістики, по 5 — на кафедрах обліку і аудиту та економіки промисловості, 1 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 7 індивідуальних (6 — на кафедрі економіки промисловості, 1 — на кафедрі менеджменту і логістики) монографій. З 2012 року проведено 4 міжнародних науково-практичних конференцій, а також наукові конференції, симпозіум, семінар, 4 колоквиуми з міжнародною участю. За підсумками їх роботи видано 1 монографію та 10 збірників тез доповідей.

В нашому науковому симпозіумі взяли участь наукові співробітники, викладачі, докторанти, аспіранти, студенти, державні службовці чотирьох зарубіжних країн та десяти міст України, які представляють Державну установу «Інститут економіки та прогнозування» НАН

України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інститут продовольчих ресурсів НААН, вищі навчальні заклади нашої країни, органи державної влади.

Наша діяльність в рамках тематичної спрямованості наукової школи є свідченням її користі для науки та чималого значення для вітчизняної практики господарювання.

Бажаю усім подальшої плідної роботи, творчості та натхнення.

З найкращими побажаннями
керівник наукової школи, завідувач
кафедри економіки промисловості ОНАХТ,
перший директор ННІПЕтаМ,
доктор економічних наук, професор
Павлов Олександр Іванович

Тематичний напрям 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Н. М. Андрєєва

*д-р екон. наук; головний науковий співробітник Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна*

Д. В. Зіньковська

*аспірантка кафедри маркетингу Одеського національного економічного
університету, м. Одеса, Україна*

МАРКЕТИНГОВА ДІАГНОСТИКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується посиленням ролі процесів інтеграції, глобалізації, соціалізації, інформатизації та екологізації виробництва. Це призводить до того, що ключовим вектором розвитку вітчизняних підприємств стає зовнішньоекономічна діяльність. Від можливостей підприємств до участі у міжнародній економічній співпраці залежить динаміка розвитку економіки України в цілому. Цей принцип є актуальним для усіх галузей економіки, проте доцільним є виділення провідної, стратегічної галузі, зрушення у якій сприятимуть розвитку і суміжних сфер. Такою галуззю може бути агропромисловий комплекс економіки України. Продукція, що випускається підприємствами агропродовольчої сфери, користується попитом серед споживачів на міжнародному ринку. Зробити такий висновок можливо після аналізу показників структури експорту та імпорту. Частка експорту продукції агропромислового комплексу України за період з 2006 по 2015 роки зросла з 11,86 % до 38,19 %, тобто більше ніж у 3 рази. В той час як імпорт зріс за той самий період із 7 % до 9,3 % [1, с. 7].

Саме тому більшого значення набуває вивчення поняття експортного потенціалу підприємства, інструментарію його дослідження та оцінки, а також методів керування ним. На нашу думку, ефективними

Тематичний напрям 8

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

О. П. Антонюк

*канд. екон. наук, доцент; доцент кафедри обліку і аудиту
Одеської національної академії харчових технологій, м. Одеса, Україна*

П. О. Антонюк

*канд. екон. наук, науковий співробітник Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна*

АНАЛІЗ НАПРЯМІВ ІНТЕГРАЦІЇ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ У СВІТОВИЙ РИНОК

Входження України у світовий ринок пов'язується в значній мірі з зовнішньоторговельною діяльністю. Виробничий процес передусім в галузях харчової промисловості, окрім важливої соціальної функції, забезпечує також стабільне надходження валюти в національну економіку, формує відповідну структуру сировинної бази.

Кризові процеси в економіці України, що посилюються останніми роками, негативно впливають на стан зовнішньої торгівлі. Починаючи з 2013 року зовнішньоторговельний оборот поступово скорочувався — з 138,1 млрд дол. США в цьому році, до 75,6 млрд дол. США в 2016 році, або на 45,3 %. Єдиним позитивним моментом цього, якщо можна так сказати, стало значно швидше скорочення імпорту порівняно зі зменшенням експорту, в результаті чого від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі скоротилось з 13,5 млрд дол. в 2013 році до 2,8 млрд дол. в 2016 році.

До числа експортних товарів, по яких за період 2013–2016 років мало місце найменше скорочення (а по деяких товарах експорт зріс), відносяться агропродовольчі товари, в тому числі сільськогосподарська продукція (живі тварини; продукти тваринного походження та продукти рослинного походження) і продукція харчової промисловості (жири та олії тваринного або рослинного походження і готові харчові продукти). Якщо в цілому по державі експорт скоротився на 41,6 %, то по групі агропродовольчих товарів скорочення склало 9,7 %, а по жирах та олії тваринного або рослинного походження експорт зріс до 3963 млн дол., або 113,3 % (табл. 1).

Таблиця 1

Агропродовольча продукція в експорті України за 2013–2016 роки (за кодами 1–24 УКТЗЕД)*

Показники	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2016 р. в % до 2013 р.
1. Експорт, всього, млрд дол.	62,3	53,9	38,1	36,4	58,4
2. Агропродовольча продукція, млн дол.	16930	16669	14563	15284	90,3
в % до всього експорту	27,2	30,9	38,2	42,0	х
3. Сільськогосподарська продукція, млн дол.	9932	9751	8795	8870	89,3
3.1. Живі тварини і продукти тваринного походження, млн дол.	1083	1015	823	775	71,6
3.2. Продукти рослинного походження, млн дол.	8849	8736	7972	8095	91,5
в % до продукції АПК	58,7	58,5	60,4	58,0	х
4. Продукція харчової промисловості, млн дол.	6998	6918	5768	6414	91,6
4.1. Жири та олії тваринного або рослинного походження, млн дол.	3497	3822	3300	3963	113,3
4.2. Готові харчові продукти, млн дол.	3501	3096	2468	2451	70,0
в % до продукції АПК	41,3	41,5	39,6	42,0	х

* Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [5]

Наведені в таблиці 1 динаміка та структура свідчать про поступове зростання частки агропродовольчої продукції в експорті держави з 27,2 % в 2013 році до 42 % в 2016 році. Натомість частка недорогочінних металів та виробів з них, які тривалий час були головним експортним товаром України, скоротилась за цей період з 28,1 % до 22,9 %.

Інтеграція України в світовий ринок агропродовольчої продукції має певні особливості. Як видно, більшу частину експорту складає сільськогосподарська продукція з часткою 58–60,4 %, тобто продукція з невеликою доданою вартістю. Крім того, слід говорити про низький ступінь товарної диверсифікації експортних потоків аграрного сектора [3]. Основою експорту аграрної продукції є зернові та олійні культури, насамперед, кукурудза, пшениця, ячмінь, соя та ріпак, на які в 2016 році припало 91,6 % виручки. Орієнтація на ці п'ять

позицій є невинправданою, оскільки результати роботи всього аграрного сектора залежать від динаміки світових ціл. Український зерновий ринок глибоко інтегрований у світовий торговельний простір у цьому сегменті та часткою більше 10 % уже спроможний як впливати на кон'юнктуру світового ринку зерна, так і знаходиться під її впливом [1].

Збільшення виробництва зернових в світі спричинило зниження світових ціл на пшеницю, кукурудзу та ячмінь. Так, для експортерів з України ціни в 2016 році у порівнянні з 2013 роком скоротились (дол./тонну) по пшениці — з 243,6 до 151,6 (37,8 %), по ячменю — з 246,0 до 138,5 (43,7 %), по кукурудзі — з 229,0 до 153,6 (33 %). В результаті цього в деякі роки при зростанні фізичного обсягу експорту валютна виручка скорочувалась. Так, в 2015 році в порівнянні з 2014 роком експорт кукурудзи зріс з 17,6 млн т — до 19,0 млн т., хоча експортна виручка скоротилась з 3351 млн дол. до 3002 млн дол.

З продукції харчової промисловості найбільш інтегрованим в світовий ринок є ринок жирів та олії тваринного або рослинного походження, і в меншій мірі є інтегрованим ринок готової харчової продукції. Хоч ринок рослинних олії представлений соняшниковою, ріпаковою та соєвою оліями, частка соняшникової в 2016 році досягла 95,4 % експортної виручки олій. Як відомо, Україна — головний експортер цієї олії на світовий ринок, і в 2016 році поставки досягли рекордного за усі роки рівня — 4842 тис. т, на суму 3705 млн дол. В 2015/2016 МР частка України у світовому ринку соняшникової олії склала 54 %. Головними імпортерами соняшникової олії були Індія (34,6 %) і КНР (14,5 %). На фоні успішного просування на світовий ринок соняшникової олії досить скромно виглядає експорт соєвої та ріпакової олії, для виробництва яких на Україні є всі умови — і сировина, і виробнича база. В 2016 році експорт соєвої олії склав 152,6 тис. т («мінус» 1,1 % до рівня 2015 року), і ріпакової 91,9 тис. т («мінус» 38,1 % до рівня 2015 року).

Ринок готових харчових продуктів характеризується зменшенням присутності на світовому ринку. Якщо в 2013 році при експорті готової продукції на суму 3501 млн дол. її частка в продукції АПК склала 20,7 %, то в 2016 році експорт скоротився до 2451 млн дол., а частка зменшилась до 16,0 %. Про динаміку та товарну структуру експорту готових харчових продуктів свідчать дані, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Динаміка та структура експорту харчових продуктів за 2013–2016 роки
(за кодами 16–24 УКТЗЕД)***

Код і назва товару згідно з УКТЗЕД	Рік								2016 р. у % до 2013 р.
	2013		2014		2015		2016		
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	
IV Готові харчо- ві продукти	3501	100,0	3096	100,0	2468	100,0	2451	100,0	70,0
16. Продукти з м'яса, риби	43	1,2	33	1,1	12	0,5	14	0,6	32,5
17. Цукор і кондвироби з цукру	259	7,4	147	4,7	170	6,9	353	14,4	136,3
18. Какао та продукти з нього	555	15,9	323	10,4	187	7,6	162	6,6	29,2
19. Готові про- дукти із зерна	412	11,8	390	12,6	268	10,9	213	8,7	51,7
20. Продукти переробки овочів	404	11,5	298	9,7	184	7,5	140	5,7	34,6
21. Різні харчові продукти	251	7,2	212	6,8	117	4,7	100	4,1	39,8
22. Алкогольні та безалкоголь- ні напої, оцет	362	10,3	251	8,1	183	7,4	164	6,7	45,3
23. Залишки і відходи харчо- вої промисло- вості	922	26,3	1108	35,8	996	40,3	983	40,1	106,6
24. Тютюн і промислові замінники тютюну	293	8,4	334	10,8	351	14,2	322	13,1	109,9

* Джерело: Розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [5]

Як видно з даних таблиці 2, експорт готових харчових продуктів скоротився за 2013–2016 роки на 30 % за рахунок скорочення власне харчових продуктів, так як по позиціях 23–24 (залишки і відходи харчової промисловості та тютюн і промислові замітники тютюну)

спостерігається певне зростання, і цю продукцію до харчової можна віднести з певним застереженням. Проте саме по цих позиціях експорт зріс з 1215 млн дол. до 1305 млн дол., або на 107,4 %, а частка в готовій продукції в 2016 році досягла 53,2 %. Харчова продукція — позиції 16–22 — скоротилась з 2286 млн дол. в 2013 році до 1146 млн дол., або на 1140 млн дол. По цукру і кондитерським виробам з цукру зростання експорту до 353 млн дол. пояснюється «проривом» цукровиків на зовнішній ринок, коли було поставлено майже 466 тис. т цукру на суму 230,4 млн дол. Власне, це означає, що кондитерських виробів з цукру було експортовано на суму близько 122,6 млн дол., що є найнижчим показником за 2013–2014 роки. Зважаючи на світовий дефіцит цукру та підвищення якості українського солодкого піску можна прогнозувати і надалі збільшення обсягу експорту. За прогнозами, в 2016/2017 МР Україна спрямує іноземним споживачам понад 500 тис. т цукру [4].

По таких продуктах, як какао та продукти з нього, готові продукти із зерна, продукти переробки овочей, алкогольні та безалкогольні напої, спостерігаються серйозні втрати експортних позицій. Основними причинами цього, на наш погляд, є погіршення умов макроекономічного середовища, політичні мотиви скорочення закупівель продукції з України, а також прорахунки в пошуках нових ринків збуту.

Диверсифікація експорту, збільшення кількості видів і найменувань продукції та послуг створює умови для маневру, розширює можливості подолання негативного впливу на економіку несприятливої господарської кон'юнктури [2]. І навпаки, вузьке коло країн-партнерів, найменувань експортної продукції зумовлює залежність країн експортерів від політичних факторів та внутрішнього стану країн-імпортерів. Саме з таких причин відбувається зниження експорту готової харчової продукції. Тривалий час країни СНД були головними покупцями цієї продукції і зменшення експортних потоків готових харчових продуктів в ці країни не вдалось компенсувати з рахунок ринків інших країн (табл. 3)

Серйозною помилкою в експортній політиці держави була орієнтація вітчизняних експортерів тривалий час на ринок СНД. Скорочення експорту в СНД відбулось по всіх країнах, проте найбільш серйозні втрати маємо в торгівлі з Російською Федерацією, куди експорт зменшився з 1128 млн дол. в 2013 році до 82 млн дол., тобто на 1046 млн дол., що майже дорівнює сумі загального скорочення в 1050 млн. дол. Крім цього, зменшився експорт (млн дол.) до таких

важливих партнерів, як: Азербайджан — 68; Білорусія — 109; Казахстан — 60; Молдова — 68. Натомість Грузія, яка вийшла із СНД, в 2016 році імпортувала з України товарів на суму 169 млн дол., що лише на 8 млн дол. менше 2013 року.

Таблиця 3

Географічна структура експорту готових харчових продуктів за 2013–2016 роки (за кодами 16–24 УКТЗЕД)*

Країни	Рік								2016 р. до 2013 р., млн дол.
	2013		2014		2015		2016		
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	
1. СНД	2239	64,0	1593	51,5	960	38,9	745	30,4	–1494
2. Інші краї- ни світу	1262	36,0	1503	48,5	1508	61,1	1706	69,6	444
Всього	3501	100,0	3096	100,0	2468	100,0	2451	100,0	–1050

* Джерело: Розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [5]

Ринок готових харчових продуктів має свої особливості, про які мова йшла вище, а саме: це продукти харчування і відходи та тютюнова продукція. Країни СНД купують переважно продукти харчування, частка яких в українському експорті в 2016 році склала 64,8 %. Інші країни світу більше купують залишки і відходи харчової промисловості та тютюнові вироби, продукти харчування складають лише 38,9 % їх імпорту з України. Правда, частка залишків і відходів харчової промисловості та тютюнових виробів поступово зменшується — з 66,2 % в 2013 році до 61,1 % в 2016 році. Експорт продуктів харчування в інші країни світу за 2013–2016 роки зріс з 426 млн дол. до 663 млн дол.

Просування нашої готової продукції на ринки інших країн світу відбувається дуже повільно з огляду на значну насиченість ринку різноманітною продукцією високої якості. Це вимагає удосконалення системи заходів по впровадженню нової техніки, технології, енергозбереження, підвищенню конкурентоздатності продукції, державної підтримки експорту тощо. З метою призупинення спаду експорту готових харчових продуктів в перспективі слід орієнтуватись на величезні ринки інших країн, не відкидаючи, зрозуміло, можливості повернення на суттєво втрачені ринки.

Серед агропродовольчої продукції найбільш інтегрованими у світовий ринок є продукти рослинного походження (зернові та олійні

культури), а також жири та олії тваринного та рослинного походження. Завдяки своїй затребуваності на світовому ринку загальний спад експортної активності України майже не відбився на експорті цієї продукції.

Ринок готової харчової продукції в меншій мірі інтегровано в світові економічні структури. Цей ринок був надмірно інтегрований в ринок країн СНД, особливо Російської Федерації, і в результаті відомих політичних процесів наступив різкий спад експорту, який не вдалося компенсувати за рахунок інших країн світу.

Збільшення експорту готових харчових продуктів (особливо по позиціях 16–22) можливе як за рахунок ринку ЄС, країн Азії та Африки, а також повернення на уже значно втрачений ринок країн СНД

Література

1. Голомша Н. Є. Перспективи світового ринку зерна / Н. Є. Голомша, О. Я. Дзядичевіч // Економіка АПК. — 2016. — № 8 (262). — С. 49–52.
2. Гусаков В. Г. Продовольственная безопасность, термины и понятия: энцикл. справ. / В. Г. Гусаков. — Минск: Белоруснаука, 2008. — 356 с.
3. Карасьова Н. А. Вектори експортних потоків аграрного сектора України / Н. А. Карасьова // Економіка АПК. — 2016. — № 8 (262). — С. 41–48.
4. Квітка Г. Ціни зростають, пардон, бо цукор рвонув за кордон / Г. Квітка // Пропозиція. — 2017. — № 2. — С. 26–27.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

П. П. Великий

*д-р филос. наук, профессор; ведущий научный сотрудник
Федерального государственного бюджетного учреждения науки
«Институт аграрных проблем» РАН, г. Саратов, Российская Федерация*

Е. В. Бочарова

*канд. социол. наук, доцент; старший научный сотрудник
Федерального государственного бюджетного учреждения науки
«Институт аграрных проблем» РАН, г. Саратов, Российская Федерация*

ОБМЕН ПОТРЕБИТЕЛЬСКИМИ БЛАГАМИ МЕЖДУ СЕЛЬСКИМИ ЖИТЕЛЯМИ И МИГРАНТАМИ

Процессы старения и сокращения численности сельского населения ведут к таким негативным последствиям, как рост демографической и пенсионной нагрузки, дефицит квалифицированных кадров, снижение эффективности использования земельных ресурсов, утраты социального контроля за территориями. В сложившейся ситуации миграция как внутренняя (из города в село), так и внешняя (в первую очередь трудовая) рассматривается как одна из основных возможностей изменения ситуации в социально-трудовой сфере села, предотвращения обезлюдения сельских территорий.

Межстрановая миграция в сельской местности чаще всего рассматривается как источник трудовых ресурсов с более низким, чем у постоянного населения, уровнем запросов к условиям труда и к уровню его оплаты. Трудовые мигранты соглашаются на тяжелый низкооплачиваемый ручной труд на сельскохозяйственных предприятиях, в строительных организациях, в домашних хозяйствах, от которых местные жители отказываются даже в условиях сохраняющейся на селе безработицы.

Миграционный приток особенно значителен в Приволжском Федеральном округе. На Саратовскую, Самарскую, Нижегородскую области и Татарстан пришлось 70 % миграционного прироста в течение 1990-х годов. В Саратовской области прирост составил от 3,5 тыс. в 1990 г. до 16,2 тыс. в 1992 г., 28,6 тыс. человек в 1994 г. Затем в 2001 г. он уменьшился до 9,7 тыс. чел. [1, с. 74]. По этническому составу наибольший удельный вес имеют выходцы из Казахстана (27 %), Узбекистана (23 %), Армении (13 %), Азербайджана (10 %), Киргизии (7 %) [2, с. 77].

Обзор научных публикаций, посвященных процессам миграции, показывает, что в них превалирует внимание к конфликтам, контрсо-

Наукове видання

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ**

*Матеріали
наукового симпозиуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

Відповідальність за інформацію,
викладену в публікаціях, несуть автори

Українською та російською мовами

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Редактор *Н. Я. Рихтік*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*
Коректор *І. В. Шепельська*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 13,49.
Тираж 300 прим. Зам. № 188 (42).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.